

hogyan a népséget pusztán a munka szemszögéből szemléljük. A fogalom tartalma még nem teljesen világos, ugyanakkor – ahogy az lenni szokott – megjelent a formális konstrukciója; már 1990-től használatos az emberi fejlettségi index (Human Development Index, HDI). Ez a mutató azonban nem veszi számításba az ökológiai tényezőket. Ez azzal magyarázható, hogy a környezet nem a népesség jellemzője, hanem a létezésének feltétele, mely azonban erősen meghatározza az emberi fejlődést. A bekövetkező ökológiai kár emberi és technológiai tényezőktől is függ, ezért a HDI egyik (például az iskolázottság szintjét kifejező) összetevője érvényesíthetné a lakosság kultúrájának színvonalát, az ország ökológiai nevelésének helyzetét.

További ajánlás, hogy a GDP egy lakosra jutó értékét változtassa a HDI-ben a környezeti állapot, hiszen felmérhetők az ország fontosabb szennyező forrásai. Ahol csúcstechnikát alkalmaznak, ott kisebb a károsodás esélye, és az emberi potenciál fejlettsége is összefügg az ilyen „tisztább” jövedelemtermelés súlyával.

Az országok HDI-értékében eszerint nem a GDP egy főre jutó értéke a megfelelő összetevő, hanem az olyan korrigált érték, amely az ENSZ ajánlásának megfelelően csökkenti a jövedelem számított értékét a természeti erőforrásokban okozott minőségromlás, valamint a környezetszennyezésből eredő többletráfordítások becsült éves értékével. Gyakorlati példa szemlélteti az oroszországi földgáz kitermelés kártételét, amely a GDP-ben nagy súlyú, de az ajánlott ökológiai alapú korrekció a HDI összetevőjét is lényegesen csökkenti. Az ilyen termelés emberi potenciálja sokkal kisebb, mint például a főváros csúcstechnikát alkalmazó ágazataiban.

A termelés okozhat környezeti károkat, ezek felszámolásának ráfordításait is célszerű figyelembe venni az emberi potenciál alakulásában. Az ilyen elszámolások egyik megközelítése az állományadatokkal számol (úgynevezett stock mutató például a népesség várható élettartama vagy a felhalmozott tudás) a vizsgálat időpontjában. A létrehozott jövedelem és a károk elszámolása viszont arra az időszakra vonatkozik, ahol az éves indexsorok a változást mérik.

Az országos teljesítmény a fontosabb földrajzi térségek szerinti bontással számítható ki. A bruttó regionális termék (GRP) mint területi mutató sorolódik Oroszország egészének GDP-szintjéhez mérve. Az ENSZ-ajánlás az egy lakosra jutó GRP-mutatóra is alkalmazható, ahol a számítás levonja a

bruttó jövedelemből a nettó környezetterhelés becsült éves értékét. Itt a természeti erőforrásokból (például a földgáz kitermeléséből) származó jövedelmeket csökkentik az azzal okozott ökológiai károkkal és minőségromlással. Az így meghatározott úgynevezett nettó környezetterhelés a 2003. évi oroszországi GRP százalékában átlagosan 18,2% (ez a fajlagos környezeti kártétel). Ahol csúcstechnikát alkalmaznak (például Moszkvában), a kiigazított éves területi mutató eléri a GRP eredeti értékének 87%-át, míg a földgázlelőhelyeken (például a Nyenyeci körzetben) csak a 13%-ot.

A nyolcvan oroszországi földrajzi körzet korrigált HDI-je 0,561–1,00 aránnyal jellemezhető. Pontosan 1,00 az arány, ahol területi GDP eredeti értékét nem csökkentik a környezeti ráfordításokkal, minőségromlással, viszont kiugróan nagy a csökkenés például az említett Nyenyeci körzetben. A HDI lényegében az emberi potenciált, a lakosság lehetőségeit hasonlítja össze, így a nagyobb (országos vagy körzeti) jövedelemtermelés elvileg nagyobb HDI-értékkel járna. Az ökológiai tényezőkkel végzett csökkentés azonban nemcsak a most élő nemzedék lehetőségeit fejezi ki, hanem a következő generációkét is.

A módszertan alapja, hogy a HDI tényezőjeként elszámolt jövedelmet csökkentik a várható ökológiai károk, helyreállítási költségek. Az fejeződik ki a korrekcióban, hogy hiányzik a tiszta termelés anyagi és emberi feltétele, ez pedig kisebb lehetőséget ad a jólét javítására akár országosan, akár a vizsgált körzetekben. Több változatot ajánlanak az emberi potenciál meghatározására; bármelyiket is választják, elkerülhetetlen az ökológiai tényezők alapján korrigált (GDP- vagy GRP-) jövedelem elszámolása.

TÁRGYSZAVAK: emberi potenciál, ökológiai tényezők, Human Development Index, Oroszország

BEDECS ÉVA

Társadalom

54/2015

Színre lép egy folyóirat: Sociology of Development (Fejlesztésszociológia)

URL: <http://www.jstor.org/stable/10.1525/sod.2015.1.issue-1>

Új, negyedévente jelentkező nemzetközi folyóirat indult 2015 márciusában a fejlesztés tág értelemben vett szociológiájának művelésére a University of

California Press gondozásában. A kiadvány kiteljesíti az Amerikai Szociológiai Társaság és a Nemzetközi Szociológiai Társaság fejlesztéssel és fejlődéssel foglalkozó tagjainak tevékenységét, különös figyelmet fordítva a „Dél” országainak égető problémáira, a felzárkóztatásukkal járó társadalmi kérdésekre – jelzik bevezetőjükben az alapító szerkesztők, Andrew K. Jorgenson és Jeffrey Kentor, a University of Utah professzorai. Elgondolásuk szerint a kiadvány a gazdasági fejlődéstől a jóléten keresztül az egészségügy és az egyenlőtlenség kérdésköréig a szellemi sokféleség jegyében, elméleti beállítottságuktól függetlenül közli a fejlődés, fejlesztés témakörében vizsgálódó szociológusok, politológusok, földrajztudósok írásait.

A nagy átalakulás nyomában – nemzeti és globális dinamika című írásában Peter Evans a Polányi Károly 1944-es művében foglaltak megvalósulására figyelmeztet, vagyis a gazdasági liberalizmus és a szociális védelem egymásnak ellentmondó elveinek kölcsönhatását szemlélteti, a szociális védelem fokozatos érvényesülését vizsgálja (az ütemet illetően idézve Piketty megjegyzését: „nem eléggé nagy átalakulás”). Amellett érvel, hogy a napjaink populizmusát a nemzetállamoknak a globális kapitalizmus által kifejtett kényszereire adott válaszként értelmezők mellett megfigyelhető a globális erők esetenkénti erőtlensége is, és ezt egyrészt Izland és Argentína példáján bizonyítja, részletesebben pedig Brazília elmúlt fél évszázados történelmében is – az egyenlőtlenségek fennmaradtak ugyan, de a munkavállalók egyre nagyobb hányada került jogilag rendezett helyzetbe, és a minimálbér emelése és indexálási alapként kezelése szintén a szociális védekezés képességét mutatja. Alejandro Portes írása (*A fejlesztés szociológiája: a modernizációtól az „intézményi fordulatig”*) öt latin-amerikai ország huszonhárom intézményének vizsgálati eredményeit ismerteti. A kutatás igazolta az intézmények empirikus tanulmányozásának lehetőségét, feltárva egy sor eltérést mind az egyes intézmények, mind a különböző országok között. A fejlesztési intézmények meghatározó vonásai között említi a meritokrácia központi szerepét, a belső hatalmi klikkek hiányát, a külső környezettel szembeni aktív fellépésüket. Az írás arra válasz, hogy bár a kutatók között egyetértés van arról, hogy a gazdasági fejlődésben és a társadalmak előrehaladásában a központi szerepet az intézmények játsszák, ennek következményei eddig nem mutatkoztak meg az empirikus vizsgálatokban. Ennek oka részben a koncepció kidolgozatlansága, részben pedig az a

tendencia, hogy az elemzés egységeinek az egyes nemzetek egészét tekintsék, függetlenül azok eltérő belső tagoltságától. Az új folyóirat első számának további írásai az állam és a piaci folyamatok viszonyával foglalkoznak a nemzetinél alacsonyabb szinten (az Egyesült Államokon belül), elemzik az összehasonlító történeti elemzés módjait a fejlesztések vizsgálatában, valamint a nők szerepének alakulását a harmadik világban.

TÁRGYSZAVAK: fejlesztés, egyenlőtlenség, globális kapitalizmus

HOLKA LÁSZLÓ

55/2015

Mit jelent a NEET, és miért olyan könnyű félreérteni a fogalmat?

Sara Elder: What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?

ILO Technical Brief, 2015. 1. sz. 16 p.

URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf

A szerző, azaz a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) főtanácsadója által felvetett kérdésre, hogy mit fed a NEET rövidítés, szabatos meghatározást ad az Eurofound (ld. 43/2015), nevezetesen: „nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülő fiatalok”. A „youth not in employment, education or training” angol meghatározás történeti értelmezése szerint „a NEET mozaikszót először az Egyesült Királyságban használták az 1980-as évek vége felé; a munkanélküli ellátásra vonatkozó politika változása nyomán felmerült, hogy másként kategorizálják a fiatalokat. Azóta a NEET-csoport iránti érdeklődés az uniós szakpolitika szintjére emelkedett, és csaknem minden tagállam megalkotta a maga NEET-nek megfelelő fogalom meghatározását”. Ezen túlmenően a munkaerőpiac és a fiatalok társadalmi helyzetének megfigyelésére, valamint a tagállamok közötti összehasonlítás megkönnyítésére az Európai Bizottság az Európa 2020 stratégia részeként új mutatókat vezetett be, köztük a NEET-csoport fogalmát. Ebbe a csoportba jellemzően azok a 15 és 24 év közötti fiatalok tartoznak, akik végzettségüktől függetlenül a munka és az oktatás világából egyaránt kikerültek, az ő esetükben a munkaerő-piaci és a társadalmi kirekesztődés veszélye fokozottabb. A mutatót az ILO is alkalmazza,

a szervezet látókörébe persze a fejlődő országok is bekerülnek.

Sara Eldert éppen a különböző jövedelmi helyzetű államok adottságaitól független fogalomhasználat sarkallta kritikai észrevételekre. Kiindulópontja szerint a NEET új indikátorként indulva a 2000-es évek elején még csak a korai iskolaelhagyás jelzésére szorítkozott, majd a fenntartható fejlődés elérését szorgalmazó tervezetekben az ifjúsági munkanélküliség átfogó, és egyre gyakrabban használt mutatójává fejlődött. Azért válhatott népszerűvé, mert oly tág, hogy a fiatalok sérülékenységének egyszerre három jellemzőjét átfogja: a munkanélküliséget, a korai iskolaelhagyást és a „reményvesztett dolgozó” állapotot. A NEET fogalmi lehatárolása nem egységes a nemzetközi szervezeteknél; az Eurostat és az ILO definíciója szerint a csoport a nem foglalkoztatott és további oktatásba és képzésbe nem bevont népesség adott korcsoporton és nemen belüli százalékos arányát fedi. A mutató számlálójába az egyes személyek két feltétel esetén kerülnek be: nem foglalkoztatottak (azaz munkanélküliek vagy inaktívok), és a felvételt megelőző négy hét folyamán nem vettek részt semmilyen oktatásban vagy képzésben. A számlálóban az Eurostat az azonos korú és nemű népességet szerepelteti, kivéve azokat a válaszadókat, akik nem feleltek a „Részvétel rendszeres oktatásban vagy képzésben” kérdésre (az ILO ettől az utóbbtól tekint). A téma irodalma gyakran leegyszerűsíti az érintett csoportba tartozók létszámának mérését a munkanélküliek + inaktív nem tanulók képletre, figyelmen kívül hagyva, hogy egyes munkanélküliek egyben diákok is, ezért ki kellene zárni őket a számításokból. A szerző szerint, ha egy diák legalább egy órát dolgozott a vonatkozó időszakot jelentő héten, úgy a munkaerő-statisztika nemzetközi szabványai szerint foglalkoztatottnak kell tekinteni. Ha egy diák nem dolgozott, de munkára készen állt, vagy munkát keresett, úgy a munkanélküliek közé sorolandó. A meghatározás árnyalatnyinak tűnhet, ám a szerző az ILO ifjúsági adatbázisában végzett ellenőrzésének tanúsága szerint (negyvenegy fejlődő ország félszáz háztartásfelvétele) a „szűkebb” és a „tágabb” meghatározás közötti eltérések tizenegy országban 10%-osnál nagyobbak bizonyultak. Márpedig a szakpolitikák kimunkálása során 1%-os eltérés is jelentős lehet.

„Hogyan lehet (félre)értelmezni a NEET rátáját?” – kérdi a következő rész címe, amely tízféle meghatározás táblázatba foglalt áttekintését adja,

leszögezve: a legtöbb értelmezés az adott csoportba tartozókat a munkaerő-piaci reményvesztettséggel, a munkanélküliséggel, a marginalizálódással és kirekesztettséggel hozza kapcsolatba. Reményvesztett fiatalok azok, akik a munkaerőpiac kilátástalansága miatt feladták az álláskeresést; statisztikai értelemben munkába állhatnának, de nem teszik, mert nem tudják hogyan és hol keresenek állást; nem találnak képzettségüknek megfelelő munkát; korábbi álláskereséseik eredménytelenek maradtak; túl fiataloknak érzik magukat ahhoz, hogy munkát találjanak; az az érzésük, hogy környezetükben nincsenek álláslehetőségek. A NEET-csoporton belül harminchét fejlődő ország adatainak megfelelő vizsgálata szerint azonban arányuk átlagosan mindössze 9,1%, vagyis a csoporthoz tartozókat nem szabad azonosítani a reményvesztettekkel. A NEET státusa továbbá technikai értelemben megfelel a munkanélküliségnek. Csakhogy az álláskeresőkön kívül szerepelnek itt a sem oktatásban, sem képzésben nem részesülők, tehát az inaktív nem tanulók is. Ők azonban nem keresnek aktív módon munkahelyet, legtöbbjük ugyanis a háztartáshoz kötődő fiatal nő (azaz „nem készek munkába állni”) – a NEET ezért a munkanélküliekkel sem azonosítható alaposabb vizsgálat nélkül. Végül a NEET csoportja a marginalizáltaknak és a kirekesztetteknek is alapvetően csak technikai értelemben feleltethető meg – ám az oktatásba és a munkavállalásba be nem vont fiatal nők előfordulása miatt az előző két esetnél jobban közelít hozzájuk. A fogalom eltérő értelmezései következtében a levont következtetések is félrevezetőek lehetnek. A szerző ezt a fejlődő országok egy csoportja és az Európai Unió adatainak elemzésén mutatja be: 2012-ben a NEET rátája az EU-27 országaiban 15,4% volt, ami kiegészítő információk nélkül nem nevezhető beszédes adatnak, ráadásul a magas és az alacsony jövedelmű országcsoportok megfelelő mutatója sem mutat jelentős eltéréseket. A szerző a közepes jövedelmű országok mutatóinak részletes elemzésével a minél árnyaltabb megközelítés mellett érvel, leszögezve: a mutató összetevői szerint tanácsos vizsgálni, ehhez igazítva a helyzet rendezésére hivatott szakpolitikákat.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, képzés, reményvesztett dolgozók, kirekesztettség, NEET

56/2015

A NEET-ifjúság a válság után. Feladatok és politikák

Stéphane Carcillo – Rodrigo Fernández – Sebastian Königs – Andreea Minea.: NEET youth in the aftermath of the crisis. Challenges and policies *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, 164. sz. 2015. február 26. 109 p.
URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5js6363503f6-en>
DOI: 10.1787/5js6363503f6-en

A tanulmány a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagállamaiban élő ifjúság helyzetét tekinti át a 2008. évi pénzügyi válságot követő időszakban, különös tekintettel a se nem foglalkoztatott, se nem tanuló fiatalok (NEET) jellemzőire. A leginkább hátrányos helyzetbe kerülő fiatalok helyzetének javítására vonatkozó állami beavatkozások indokoltságát az adja, hogy az érintett csoportba tartozók aránya alapján ítélve a válság következményei tartós hatást fejtenek ki. Az OECD tagállamaiban 2007 és 2012 között a foglalkoztatottsági ráta 4,6%-kal visszaesett, és hasonló hanyatlás jellemezte a fiatal korosztályokat is (fiatalok alatt a tanulmány a 15/16–29 éves korosztályt érti). A foglalkoztatottak csoportján belül erőteljesen megnőtt a részmunkaidőben dolgozók aránya, a fiatalok körében pedig az idősebbekhez képest jóval gyakoribb lett az ideiglenes munkákat végzők aránya. Ebben a helyzetben az alacsony végzettségű fiatalok esetében nagyobb az esély, hogy munka nélkül maradnak, vagy hogy nem szokványos módokon helyezkednek el, mint azonos korcsoportba tartozó társaik. Mindez mérhetetlenül nagy feladatok elé állította a szervezet tagállamait: egyre szűkülő pénzügyi mozgástérben kellene javítaniuk a fiatalok foglalkoztatottságán, növelni a társadalmi integrációt. És bár a legsérülékenyebb csoportok, a munkaerő-piaci belépésnél legtöbb akadályba ütközők kiemelt figyelmet érdemelnének, jelenleg vajmi kevés tudható arról, kik a hosszabb távú szegénység kockázatának leginkább kitett fiatalok, hogy melyek a munkába állásukat leginkább hátráltató tényezők, hogy miként lehetne elősegíteni, hogy önálló pénzkereseti forráshoz jussanak. A tanulmány a munkaerő-felvételek és a háztartási költségvetési felvételek adatait használja fel.

A vizsgált korosztály gazdasági aktivitási rátája országonként nagy különbségeket mutat, Japán 40%-os mutatójától Svájc 74%-os megfelelő értékéig

terjed, ami az oktatásban részt vevők, a NEET-hez soroltak arányainak eltéréseire, a diákok foglalkoztatottságának különbségeire vezethető vissza. Az OECD átlagát tekintve 2012-ben a korcsoport 36%-a tanuló volt, 13% ötvözte a tanulást a munkavállalással, és 16% tartozott a NEET csoportjába. A gazdasági aktivitási arány 2007 és 2012 között csaknem minden tagállamban csökkent, a legnagyobb mértékben Írországból és Spanyolországból (11, illetve 10%-kal). A NEET-csoportba soroltak aránya mindenhol emelkedett (öt év alatt az OECD átlagában 2,3 százalékponttal), ezen belül 10%-ot meghaladó mértékben Görögországból, Írországból és Spanyolországból, 5-5 százalékponttal Dániából és Olaszországból. A növekedés zöme a NEET munkanélküli alcsoportjának gyarapodásából fakadt, míg az inaktívok közé soroltak száma a válság ellenére is szinten maradt, vagy csökkent. Ebből következik, hogy a velük kapcsolatos intézkedéseket is egymástól elkülönítve kell kezelni (csak a munkanélküliek száma reagál haladéktalanul a gazdaság ingadozásaira). Ezzel együtt a NEET csoportjába soroltaknak több mint a fele inaktív, és politikai beavatkozás nélkül feltehetőleg az is marad. A vázolt jelenségek számos oknál fogva aggasztóak: rövid távon a NEET-csoportba tartozás időtartamának meghosszabbodása a humán tőke stagnálását vagy hanyatlását okozza; a fiatalok rendszerint nem rendelkeznek a jövedelemkiesés vagy a munkanélküliség pótlásához szükséges anyagi tartalékokkal; a tartós munkanélküliség a reményvesztettség állapotába sodorhatja az érintetteket.

A NEET-státus erősen kötődik az iskolai végzettséghez: az ide soroltak 85%-a nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel, és 36%-uk csupán alsó szintű középfokú tanulmányokat végzett. Ugyanakkor a válság kezdete óta a felsőfokú végzettségűek aránya növekedett, egyes országokban lényegesen: Görögországból, Mexikóból és Szlovákiából hét százalékpontnál nagyobb mértékben, hat százalékpontot meghaladóan pedig Hollandiából, Lengyelországból és az Egyesült Királyságból. A csoportba tartozók több mint fele 25 évesnél fiatalabb, a tizenévesek aránya a teljes létszámon belül 16% körüli. A NEET-be tartozók nemek szerinti összetétele a nők átlagosan 5%-os túlsúlyát mutatja, ám ennél nagyobb Törökországból, Mexikóból, Chiléből és Csehországból (30, 27, 16 és 10 százalékponttal). Négy éven át tartó, havonta felvett adatokat tartalmazó longitudinális vizsgálat igyekezett tisztázni az ifjúságnak az iskolából a munkaerő-piacra kerü-

lését, amelyet válogatott európai OECD-országokban végeztek el. Ennek eredményeként hét tipikus utat vázoltak fel, amelyek azonban a vizsgált időszak rövidege miatt megalapozott következtetések levonására kevésbé alkalmasak. Önálló fejezet tekinti át a NEET-csoportba soroltak számára az egyes tagállamokban a nehéz idők átvészelésére nyújtott jövedelempótló támogatási módokat, amelyek közül az általános szociális támogatások képviselik a legnagyobb súlyt. Egy további rész a NEET-státus meghaladásához szükségesnek ítélt programokat tekinti át. Összegzésként a tanulmány megállapítja: a legnagyobb nehézséget az ilyen helyzetben lévő fiatalok megtalálása és azonosítása jelenti, ami a szociális ellátást nyújtók és az érintett fiatalok közötti érintkezések gyakoriságának növelését igényelné.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, képzés, NEET, OECD

HOLKA LÁSZLÓ

57/2015

A szegénységi kockázat mérése Németországban, kis léptékben – módszertani áttekintés

Stefan Kaup: Measuring small-scale at risk of poverty in Germany – a methodical overview. *Proceedings REAL CORP 2015. Tagungsband 5–7 May 2015, Ghent, Belgium*. Szerk.: Manfred Schrenk – Vasilij V. Popovich – Peter Zeile – Pietro Elisei. Ghent, 2015, CORP. 819–825.

URL: http://www.corp.at/archive/CORP2015_79.pdf

Területileg tagolt megközelítés alkalmazását javasolja a szegénység kockázatával sújtott háztartásokban élők számának meghatározására Stefan Kaup, a dortmundi ILS (Terület- és Városfejlesztési Kutatóintézet) munkatársa. Előadása a Várostervezési és Területfejlesztési Tudásközpont (CORP) elnevezésű nonprofit egyesület konferenciáján hangzott el, amelyet 2015. május 5. és 7. között tartottak a belgiumi Gent városában. Ismeretes, hogy az Európai Bizottság *EU 2020* kezdeményezését szem előtt tartva a következő évek fő célja, hogy a tagországokban legalább 20 millióval csökkenjen azok száma, akik szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élnek, illetve akiknél a szegénység és a kirekesztettség reális veszélyt jelent.

A német Szövetségi Statisztikai Hivatal legfrissebb, 2014. évi publikációja szerint a német lakosság 20,3%-át sújtja szegénység vagy társadalmi kirekesz-

tettség. Az összetett mutató magában foglalja a szegénység kockázatának kitetteket (16,1%), az anyagi deprivációban (5,4%), valamint a súlyos anyagi deprivációban élőket (9,9%). A relatív jövedelmi szegénység mutatója a medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebbel rendelkező háztartásokban élők arányát jelzi, amely a jövedelemre és életkörülményekre vonatkozó, éves uniós felvételből (SILC) származik. Adatai ugyan lehetővé teszik a mutató kiszámítását a NUTS-2 szintjére (Németország esetében ezzel a 39 Regierungsbezirk területét fedi le) – ám ez a regionális és a helyi igényeket távolról sem elégíti ki. Finomabb tagolás szükséges tehát, amelynek lehetséges adatforrásai között a szerző a népszámlálásokat és a mikrocenzusokat említi. Az alkalmazható módszerek közül bemutatja a kölni Gazdaságkutató Intézet (IW) által a 2012. évi németországi mikrocenzus adatainak almintáján végzett számításait, amely a mutató kiegészítéseként (viszonyítási pontként) a regionális árszínvonalakat is tartalmazta. A szerző ezektől eltekint, az eredményeket térképen ábrázolva megállapítja, hogy a NUTS-3 szintű megjelenítés a 429 város és vidéki körzet (Kreis, Landkreis) létrehozása során alkalmazott összevonások következtében kissé torzít, a rurális jellegű területi egységek közül például kilenc azonos értékkel tűnik ki.

Más módszerrel készültek azok a számítások, amelyeket az unió ESPON programjának 2012-ben indított projektje keretében végeztek – elnevezése TiPSE (The Territorial Dimension of Poverty and Social Exclusion in Europe, azaz A szegénység és a társadalmi kirekesztettség területi dimenziója Európában). A lineáris regressziót alkalmazó modell az Eurostat és a 2011. évi németországi népszámlálási adatbázisai alapján előre számított változókat alkalmaz, mind a NUTS-3, mind a NUTS-2 szintjére. Az eredményeket térképen megjelenítve szembeszökő a hasonlóság a kölni intézet által számított értékekkel, bár a második eljárás a módszertani megszorítások és a változók elérhetősége következtében túlbecsül némely értéket (olyannyira, hogy a NUTS-2 szintjén Lipcsét és Mecklenburg–Vorpommern tartományát ki kellett vonni az egybevetésből). A két módszer összehasonlítása azt mutatja, hogy lehetséges a szegénység kockázati mutatóit kisebb területi egységre számítani.

TÁRGYSZAVAK: jövedelmi szegénység, területfejlesztés, mikrocenzus, anyagi depriváció, SILC, Németország

58/2015

Mit gondolnak az európaiak a szegénység kialakulásáról? Többszintű elemzés az országokon belüli és közti heterogenitásról

Leonor Pereira da Costa – José G. Dias: What do Europeans believe to be the causes of poverty? A multilevel analysis of heterogeneity within and between countries

Social Indicators Research, 2015. 1. sz. 1–20.

URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0672-0>

DOI: 10.1007/s11205-014-0672-0

A szegénység kutatásában rendkívül fontos szerepet játszik, hogy az emberek mivel magyarázzák meg magát a jelenséget. E kultúrákon átívelő tanulmány fel kívánja mérni a szegénység kialakulásáról alkotott különbségeket és hasonlóságokat az Európai Unió huszonnyolc tagállamában. A többszintű modellek kidolgozásával lehetővé vált egyszerre két szinten, az egyéni és országos szinten végezni az elemzést: egy többszintű látens osztályozási modellt választottak ki, amelyben hat országtípus és hét egyéntípus szerepel. Annak ellenére, hogy egyéni szinten általában társadalmi okokra vezetnek vissza a szegénység kialakulását, egyes csoportok szerint maguk a szegények hibásak a helyzetükért. Azok szerint, akik nagyobb gazdasági nehézségekkel küzdenek, inkább társadalmi ok a szegénység, mint azok szerint, akik jobban élnek pénzügyileg és társadalmilag. A legfejlettebb országokban úgy vélik, hogy a szegénység az önzésből és a fatalizmusból eredeztethető, azonban a kevésbé fejlett országok szerint a szegénység alapja az igazságtalan társadalom. A szerzők véleménye szerint ezáltal elérhetővé válik egy mélyebb és gazdagabb elemzési módszer a hagyományos csoportosítási módszerekhez képest, amely egyszerre veszi számításba az analízis egymáshoz illeszkedő szintjeit.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, jellegzetességek, többszintű modellek, Európai Unió

KALMÁR CSILLA

59/2015

A jóllét szubjektív megítélésének felhasználása a nem piaci javak értékének megállapításához: problémák és alkalmazások

И.Ю. Блам – С.Ю. Ковалёв: Использование субъективных оценок благосостояния для стоимостной оценки нерыночных благ: проблемы и область применения
Вопросы статистики, 2014. 9. sz. 24–32.

A piaci forgalomban nem szereplő javak értékének becslésében a meglévő eljárások kiegészítéseként szerepet kaphatnak a jóllét szubjektív megítéléséből kiinduló eljárások. Segítségükkel kísérlet tehető arra, hogy a közgazdasági számításokban felhasználják szociológiai és pszichológiai felmérések analitikus adatait. A becslések alapja az a feltételezés, hogy a használati érték empirikusan kielégítő módon megállapítható. A becslések közös vonása, hogy a határhasznot hasznossági egységekre alkalmazva, az adott javak minősége, és a megkérdezettek saját jóllétükre vonatkozó szubjektív megítélése közötti korreláció alapján igyekeznek meghatározni. A tanulmány az alkalmazott módszerek bemutatására és egybevetésére vállalkozik. A megszokott becslések vagy kinyilvánított, vagy kimutatott preferenciákra támaszkodnak; az első válfajon belül legelterjedtebb a hipotetikus helyzetben végzett feltételes becslés (contingent valuation). A második csoportba az egyén piaci és nem piaci javak közötti választásai tartoznak, amelyek során feltárható, melyiknek milyen értéket tulajdonít, azaz a hátrányt megelőző költségek eljárása (defensive and damage cost method). Mindegyikük közös nehézsége, hogy az egyensúlyi állapot meglétén kívül feltételezi a fogyasztói tájékozottságot, a kellő választékot, a rugalmas árképzést. A szubjektív jóllét alapján történő becslések köztes helyet foglalnak el a kétféle preferenciális eljárás között; előnyük, hogy az egyensúlytalanság állapotában is alkalmazhatóak, és teret engednek az érintettek benyomásainak, érzéseinek. A megítélés alá vont javak alapvetően a környezeti állapot jellemzőivel (zajártalom, környezeti szennyezettség), valamint a lakással, lakhatással kapcsolatosak. A tanulmány a módszerek összehasonlítását a szakirodalom áttekintése alapján végzi el.

TÁRGYSZAVAK: jóllét, szubjektív becslés, nem piaci javak, határhaszon

HOLKA LÁSZLÓ

60/2015

Családtámogató adópolitikai eszközök Franciaországban és Németországban – ajánlások Lengyelország számára

Magdalena Rękas: Tax policy tools as an element of pro-family policy in France and in Germany – recommendations for Poland

Ekonomia i Prawo. Economics and Law, 2015. 1. sz. 7–18.

URL: <http://apcz.pl/czasopisma/index.php/EiP/article/download/EiP.2015.001/4840>

DOI: 10.12775/EiP.2015.001

A statisztikai adatok tanúsága szerint komoly különbségek tapasztalhatók az egyes EU tagországokban az egygyerekes és a kétgyerekes családok családtámogatási adópolitikájában.

A lengyel demográfia és szociálpolitika jeles képviselője, Adam Kurzynowski szerint a családtámogatási politika alatt azokat az általános jogi normákat, rendelkezéseket és intézkedéseket értjük, melyek során az adott ország megállapít olyan feltételeket, melyekkel a családoknak lehetősége nyílik megfelelően fejlődni és szociálisan jelentős funkciókat ellátni. Két családtámogatási politikatípust különböztetünk meg: az explicit (egyértelműen a családra vonatkozó) és az implicit (közvetetten a családra vonatkozó) típust. Kifejezetten családcentrikus politikának számít például a népességeközpontú politika, a gyermeknevelésnél igénybe vehető szociális juttatásokkal kapcsolatos politika, a dolgozó szülők támogatása, és az egészségügyi ellátás biztosítása az anyának és a gyermekének. Azokban az országokban, ahol közvetlen családpolitikai intézkedéseket alkalmaznak, gyakran speciális intézményeket hoznak létre kormányzati szinten, hogy segítsék a szülőket. Az implicit családcentrikus politikában az adott ország más területeit érinti a szabályozás, amely nem kapcsolódik direkt módon a családokhoz, de súlyos következményekkel járna, ha a családokat nem vennék figyelembe a döntési folyamat során.

A leggyakoribb családmodell a kétgenerációs együttélés (szülők, gyerekek), azaz a nukleáris családmodell. A család fogalmát ennél tágabban szükséges értelmezni, tartalmaznia kell a különböző típusokat, felépítéseket, szerepeket és kapcsolatosakat is. A családtámogatási politika minden fellelhető családtípust (szegény családok, nagycsaládosok, csonka családok) érint. A leggyakoribb családtámo-

gatási eszközök között szerepel az ingyenes egészségügyi ellátás az anyának és gyermekének, szociális juttatások és speciális engedmények biztosítása (gyermekgondozási szabadság, szülési szabadság, szülői szabadság), adójóváírás, rugalmas foglalkoztatási formák, intézményesített gyermekgondozás (bölcsőde, óvoda, iskola, napközi), valamint a különböző kedvezménykártyák (például a nagycsaládosok számára).

Az utóbbi évtizedben Németország és Franciaország jelentősen növelte a ráfordítást a családtámogatási politikájára, ennek ellenére az eredmények nagyon eltérőek voltak. Németországban megháromszorozták a családtámogatásra fordított összeget, mégis tovább zuhant az ország termékenységi rátája, a népességszám csökken. Franciaország viszont egyike azoknak az országoknak, ahol egyre többen élnek. Az ország adórendszere Európa egyik legnagyobb családtámogatási rendszerének része. Az adózásban alkalmazott „családi hányados” révén a rendszer átcsoportosítja a pénzügyi erőforrásokat az azonos jövedelmű, gyermektelen családoktól a gyermekesekhez, a családtagok száma alapján megállapított „adózási egységekre” számított szorzók segítségével. Általában a harmadik gyermeket vállaló, átlagos jövedelemmel rendelkező családok mentesülnek a személyi jövedelemadó megfizetése alól. A németek a 2004 óta csökkenő népességszám láttán modernizálták a családokra vonatkozó adózási módokat, egyösszegű, adóalapot csökkentő kedvezményeket vezetve be; mérlegelték a francia minta követését is, de végül elvetették az ötletet és inkább csak az adókedvezményt növelték. 2014 óta azok a párok is részesülnek adókedvezményben, akik nem házasok, vagy élettársi kapcsolatban élnek.

Mindezek tükrében elmondható, hogy a kedvezőtlen termékenységi rátájú országoknál eltérő erőfeszítéseket kell tenni, hogy ösztönözzék a növekedést. A két ország gyakorlatának bemutatása után nyilvánvalóvá vált, hogy nincs egyetlen konkrét hatékony megoldás a probléma megoldására. Franciaországban hihetetlenül erős nemzeti szinten a gyermekgondozási rendszer is, elterjedtek a rugalmas foglalkoztatási formák is, ám mindezek nélkül nem lenne olyan magas a termékenységi ráta, ha csak az adópolitikai eszközöket használták volna eszközként. Németországban viszont a kedvező adónemekre fókuszáltak, amelyek nem segítették elő a termékenységi ráta növekedését, mivel nincs összefüggésben a többi családtámogatási eszközzel.

Nincs központi gyermekgondozási rendszer, mint Franciaországban, ezért is csökken a termékenységi ráta a családbarát politikai adónemek anyagi támogatásának növekedése ellenére is. Németországban továbbá egyoldalú a szociális juttatások rendszere, nem a család és a munkahely kapcsolatát veszi figyelembe a törvényalkotás, a német munkaadók például nem szívesen foglalkoztatnak nőket, mert problémás a gyermekfelügyelet megoldása – ez is egy magyarázat az alacsony termékenységi rátára.

A lengyel adórendszer csak két típusú családtámogató adónemet használ: a gyermekek utáni kedvezményeket, és a családi adókedvezményt a többgyermekes családoknál, hatása azonban korlátozott, mivel az érintett családok jövedelme gyakorta nem éri el az előírt küszöbértéket. A családtámogatási politika kedvező változtatása érdekében a lengyel kormány áttekintette az EU-tagállamok családtámogatási politikáit, kiemelten kezelve Franciaország és Németország példáját. A statisztikai adatok feldolgozásának hatására Lengyelországban bevezették az egész országban felhasználható Családi Kártyát, amely az első, nagyobb kedvezményt jogosító családtámogatási program keretében valósult meg.

Ha további családtámogatási programok bevezetése és végrehajtása ellenére sem sikerül költséghatékony megoldást találnia Lengyelországnak, akkor Románia sorsára jut: Romániában 2013-ban a nyugdíjasok száma magasabb volt a foglalkoztatottak számánál. Ez negatívan befolyásolja a társadalmat, a gazdaságot és a kultúrát. A következmények orvoslása gyakran költségesebb a megelőzésnél: a családtámogatási eljárásokkal megakadályozható a demográfiai katasztrófa.

TÁRGYSZAVAK: termékenységi ráta, adópolitika, családtámogatási politika, Franciaország, Németország

KALMÁR CSILLA

Demográfia

61/2015

Családtámogatási politika Franciaországban és Európában: a legújabb változások és a válság következményei

Olivier Thévenon – Willem Adema – Nabil Ali: Family policy in France and Europe: recent changes and effects of the crisis

Population & Societies, 512. sz. 2014. június. 1–4.

URL: https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19853/population_societies_2014_512_family_policy_effects_crisis.en.pdf

Az elmúlt 15 évben az európai országokat tekintve jelentős változásokon esett át a családtámogatási politika. A támogatási rendszer szerkezete azonban országonként eltérő, hisz a juttatások formája¹ bizonyos mértékben visszatükrözi az adott ország nemzeti politikájában meglévő prioritásokat.

A tanulmány szerzői – az OECD által összeállított adatbázist (SOCX)² felhasználva – górcső alá veszik ezeket a rendszereket a különbségekre fókuszálva, valamint bemutatják a gazdasági válság hatásaira adott válaszlépéseket is. Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb európai országban jelentősen megnőtt a családokra szánt szociális kiadások összege az ezredforduló utáni években. 2001-ben átlagosan a GDP 2,3%-át fordították erre a célra, 2009-ben ez az érték elérte a 2,9%-ot. A legnagyobb növekedést Írország, az Egyesült Királyság és Izland könyvelhette el, ezzel pedig bekerültek azon országok közé, ahol 2009-ben a szociális kiadások GDP-hez viszonyított mértéke elérte vagy meg is haladta a 4%-ot.

Majd minden európai országra igaz, hogy a gyerekszegénység és a családok szegénységének visszaszorítása az elsődleges célok között foglal helyet. Franciaországban arra is erőfeszítéseket tettek, hogy csökkentsék a gyermekes és gyermektelen családok életszínvonalának közti különbséget. A szerzők véleménye szerint azonban a szegénység enyhítésére irányuló családpolitika csak részben mondható sikeresnek, mivel a gyermekes családok relatív szegénységi rátájának átlaga nőtt az OECD országokban, valamint az európai országok harmadában, Franciaországot is beleértve. Ezzel szemben 2000 után Ausztriában, Magyarországon, az Egyesült Királyságban, és különösen Írországban a gyermekszegénységi ráta csökkenése figyelhető meg.

A célkitűzések között a gyerekek pszichés, kognitív és szociális fejlesztése is kiemelt helyet kapott. Ezt elősegítendő került bevezetésre a gyermekek után járó pótszabadság, a szülési szabadság, valamint a nagyobb gyerek számára biztosított felügyelet, hogy a szülő megfelelően tudjon gondoskodni

¹ Adókedvezmény, óvodai ellátás biztosítása, kézpénzes támogatás.

² OECD Social Expenditure Database.